

ACTIVITATEA DESPĂRȚĂMÂNTULUI ARAD ÎN CADRUL INSTITUTULUI SOCIAL BANAT CRIȘANA

Sorin Sabău

Invitat să participe la adunarea generală de constituire a **Institutului Social Banat Crișana**, desfășurată în ziua de 21 mai în sala festivă a prefecturii județului Timiș - Torontal, distinsul profesor universitar Dimitrie Gusti, rezuma în câteva fraze pline de modestie ideea înființării **Institutului Social Român**: *Un grup de tineri intelectuali de la Iași - spunea el - văzând deprimarea generală și spiritul ce predomina societatea s-au întrebat, care este cauzalitatea anarhiei sufletești ce predomina mase tot mai largi și asociindu-se au declarat de problema națională studierea tuturor problemelor ivite în noua societate românească și apoi prin votarea exproprierii, împrumutării și votului universal. Aceasta nu se putea face însă decât printr-o muncă serioasă, prin strângerea datelor documentare, fără de care cârmuitorii țării nu pot să guverneze, legiuitorul nu poate să legisleze serios. Astfel a luat ființă la Iași la 11 martie 1918 Asociația pentru studiul și reforma socială transformată apoi la 13 februarie 1921 în Institutul Social Român.1)*

Într-adevăr, complexele dificultăți de ordin social, politic și economic cu care se confrunta România în anii imediat următori unirii din 1918, trebuiau să-și găsească o

rezolvare. Unirea cu patria - mamă a Basarabiei, Bucovinei și Transilvaniei aducea cu sine o serie de probleme noi cum ar fi dublarea suprafeței țării și a numărului de locuitori, un număr însemnat al minorităților naționale, o industrie dezvoltată inegal pe noul teritoriu al țării, apoi chestiuni legate de înfăptuirea unei reforme agrare, electorale, de unificare legislativă, a administrației, a învățământului, de votarea unei noi constituții etc. Profesorul Dimitrie Gusti are imensul merit de a fi lansat la timpul potrivit ideea reunirii intelectualilor de marcă din România în cadrul unui institut social unde sub deviza PRO SCIENTA ET PATRIA să studieze amănunțit și documentat realitățile sociale românești și să identifice soluțiile cele mai viabile pentru un progres social real și uniform.

La apelul său au răspuns o serie de personalități ale vieții științifice atât din Vechiul Regat cât și din noile provincii alipite, asumându-și cu toții nobila dar și dificila misiune de a înfăptui o operă de reformă socială în România. Iscusit organizator, Dimitrie Gusti a grupat membrii institutului în secții, pe specialități, astfel încât să poată fi studiate cele mai diverse chestiuni (în anul 1933 numărul acestor secții ajungând la 13). Exista o secție agrară, una comercială și industrială, una financiară, juridică, politică și administrativă, de igienă și politică socială, culturală, de politică externă, de biologie, de studii feminine, de cooperatie, de urbanism, de statistică.²⁾ În scurt timp **Institutul Social Român** face întâile cercetări de politică punând problema unei legislații pentru îmbunătățirea vieții muncitorilor, prezintă efectele benefice ale sistemul cooperatiei, arată însemnătatea metodelor statistice și a recensământului populației, este implicat în reorganizarea învățământului și în modernizarea capitalei, la sate se desfășoară o amplă campanie monografică. Apar și primele monografii:

Probleme de politică de bancă în România, Reforma agrară în diferitele ținuturi ale României, se țin cicluri de conferințe publice pe tema Noua Constituție a României și noile Constituții europene, Doctrinile partidelor politice, Politica externă, Politica culturii etc.3)

În același timp Dimitrie Gusti se ocupa și de organizarea în țară a unor institute regionale, plecând de la principiul că acestea trebuiesc constituite de către intelectualii locali care sunt cei mai buni cunoscători ai realităților respective.

Luând contact de mai multă vreme cu prodigioasa activitate desfășurată de **Institutul Social Român** și având relații de colaborare cu acesta, un grup de fruntași ai vieții științifice și sociale românești din Timișoara și Arad pun, în mai 1932, bazele unui **Institut Social al Banatului și Crișanei**. Scopul înființării sale era de a scoate la lumină realitățile sociale ale regiunii de la granița de vest a țării mai complexă decât alte zone, datorită prezenței a mai multor elemente etnice și a unei industrii mult mai bine dezvoltate.

Un an mai târziu, la 23 martie 1933, va lua ființă și **Despărțământul Arad al Institutului Social Banat Crișana** de activitatea căruia ne vom ocupa în această lucrare.

Ideea înființării unui institut de cercetări sociologice la granița de vest a țării a fost îmbrățișată cu multă căldură la Arad. De altfel, unii dintre intelectualii arădeni, activând în societatea culturală Astra, care avea și ea un despărțământ la Arad, cunoșteau de multă vreme publicațiile și realizările științifice ale **Institutului Social Român**, membrii acestuia venind adesea să conferențieze la Arad. (Printre aceștia se numărau Ioan Clopoțel, Sabin Manuila, Sever Bocu, Sabin Drăgoi). Chiar Dimitrie Gusti este invitat pe data de 2 iunie 1929, de către directorul Palatului Cultural, dr. Nichi Lazăr, să ia parte la manifestările prilejuite de dezvelirea busturilor

lui A.D. Xenopol și George Coșbuc *în cea mai frumoasă piață a orașului*. Cu această ocazie, profesorul Gusti, despre care se știe că era rudă cu A.D. Xenopol, este rugat să țină o conferință despre personalitatea marelui istoric.⁴) (Biblioteca acestuia fusese donată în 1921, Palatului Cultural Arad, de către doamna Riria Xenopol).

La promptitudinea cu care intelectualii români din Arad se reunesc pentru a pune bazele Depărțământului în cadrul Institutului Social Banat Crișana contribuie și convingerea că epoca de adânci prefaceri prin care treceau nu putea fi analizată decât cu ajutorul unei metode strict științifice și anume cea a cercetărilor monografice. Ideile de care erau călăuziți sunt exprimate foarte clar într-o scrisoare adresată, la o lună de la constituirea Despărțământului (28 aprilie 1933), episcopului Aradului, Grigorie Comșa și el membru al institutului:

Preasfinte Domnule Episcop,

Un grup de intelectuali arădeni, dorind să cunoască latura culturală și artistică a realităților vieții românești din acest județ, a luat hotărârea să acționeze în cadrele Institutului social Banat Crișana din Timișoara, constituindu-se în acest scop într-o secțiune artistică culturală.

Având onoarea să Vă aducem la cunoștință acest fapt, ne permitem a Vă expune programul nostru de activitate minimală, pe durata anului curent:

1) Dl. dr. Teodor Botiș va studia viața și activitatea membrilor de seamă ai familiei Mocioni, care a jucat în trecutul nostru politic unul dintre cele mai importante roluri.

2) Dl. T. Mariș va trata posibilitățile de a face eficace învățământul nostru primar, în cadrele sale actuale cu aplicații speciale la județul Arad.

3) *Dl. prof. Tr. Mager se va ocupa de problema regionalismului educativ, cu privire la ținutul Hălmagiului.*

4) *Dl. Nestor Covaci va colecționa folclorul din județul Arad.*

5) *Dl. Oct. Lupaș va studia cadrul istoric al comunei Sâmbăteni, după metoda Institutului Social Român din București. Dl. prof. Marcel Olinescu va analiza activitatea estetică a locuitorilor din aceeași comună pregătind totodată și un album de schițe plastice. Aradul pitoresc.*

*Cercetări monografice vor întreprinde și domnii Ascaniu Crișan, Nestor Blaga, Rafiroiu și T. Bălan.*5)

Președintele Despărțământului era dr. Corneliu Radu, directorul spitalului de copii, fost primar al orașului Arad, iar secretar general ilustrul avocat și istoric Octavian Lupaș. În cursul anului 1933 au fost înființate trei secții după cum urmează: Secția culturală care cuprindea 21 de membri și se afla sub conducerea dr. Teodor Botiș, rectorul Academiei Teologice din Arad; Secția medico - socială cu 10 membri având în frunte pe dr. D. Cosma, prim - medic al județului Arad și Secția economică sub președinția inginerului D. Șerbănescu cu 18 membri. În faza de organizare se găseau încă două secții și anume: Secția de probleme minoritare (președinte Ioan Tolan) și Secția de studii urbanistice condusă de ing. Mihai Tripa.6)

În cadrele Despărțământului activau o serie de personalități locale ale căror nume merită a fi amintite: dr. Nichi Lazăr - directorul Palatului Cultural, dr. Caius Lepa - etnolog și distins profesor la Școala Normală Arad, Brutus Păcuraru, secretarul Camerei de Comerț, Eduard I. Găvănescu - istoric, Alexandru Constantinescu - profesor, la acea dată viceprimar, Ascaniu Crișan - directorul liceului Moise Nicoară și alții. Președinte de onoare a fost ales, ca o recunoaștere a muncii sale neobosite, atât în serviciul bisericii cât mai ales

în slujba educației tineretului, episcopul Grigorie Comșa. Scrisoarea prin care este înștiințat de alegerea făcută de către membrii Despărțământului conține o dublă omagiere a personalității sale: *Adunarea generală a Despărțământului nostru, ținută la 24 mai 1934, apreciind înaltul și prețiosul concurs ce binevoii a acorda întotdeauna institutului nostru v-a proclamat cu unanimitate de voturi ca președinte de onoare al Despărțământului.*

Rugându-vă să primiți această demnitate cu aceeași dragoste sufletească cu care noi o conferim P.S. Voastre, ne face o deosebită plăcere să vă prezentăm totodată cele mai sincere felicitări pentru alegerea P.S. Voastre ca membru al Academiei Române.7)

Despărțământul Arad funcționa conform Statutelor Institutului Social Banat Crișana și în consecință utiliza aceleași mijloace pentru atingerea scopului propus: - organizarea membrilor pe specialități (secții); organizarea de publicații; acordarea de premii; răspândirea cunoștințelor despre chestiunile sociale, prin conferințe, congrese, publicații, prelegeri; organizarea de anchete și cercetări monografice; înființarea unei biblioteci, cuprinzând publicații române și străine asupra chestiunilor sociale, a unei arhive cuprinzând materialul informativ de orice natură, a unui oficiu de informații, a unui birou statistic.8)

În primii trei ani de existență, studiile și dările de seamă ale membrilor Despărțământului Arad au fost publicate în *Revista Institutului Social Banat Crișana* care se tipărea la Timișoara. În numerele sale au apărut articole care priveau diferite aspecte ale vieții sociale arădene, deosebit de valoroase din punct de vedere științific. Merită a fi amintite aici ciclurile de studii referitoare la viața și activitatea unor ilustre personalități arădene cum ar fi *Mircea Vasile Stănescu (1841*

- 1888) semnat de Octavian Lupaș (în Revista Institutului Social Banat Crișana - în continuare R.I.S.B.C., nr. 1 și nr. 2-5 din 1933) și *Andrei Mocioni*, autor Teodor Botiș (în R.I.S.B.C., nr. 6-9 și nr. 10-12 din 1934). De asemenea, interesante erau și constatările legate de *Mișcarea populației școlare la liceul Moise Nicoară din Arad* ale directorului acestui liceu, prof. Ascaniu Crișan (în R.I.S.B.C., nr. 2-5 din 1933), studiile profesorului Traian Mager legate de *Problema regionalismului educativ în ținutul Hălmagiului* (R.I.S.B.C., nr. 6-9, 1934) și *Contribuțiuni la monografia Ținutului Hălmagiului. Recensământul de la 1720* (în R.I.S.B.C., nr. 10-12 din 1934), precum și comunicările care au ca teme *Transferările imobiliare din orașul Arad în timpul de la 1 ianuarie 1925 până la 30 iunie 1933* semnate de Nestor Blaga (R.I.S.B.C., nr. 6-9, din 1934) și respectiv *Cronici și manuale didactice țărănești din Sâmbăteni în vederea principiilor localismului educativ* autor Octavian Lupaș (R.I.S.B.C., nr. 6-9 din 1934).

Fecunda activitate desfășurată de către Despărțământul Arad al Institutului Social Banat Crișana, în afară de numărul mare al articolelor publicate în revista institutului, s-a materializat și prin ciclul de conferințe inaugurat la 17 noiembrie 1934 și care se țineau în după amiaza fiecărei zile de joi în sala festivă a liceului Moise Nicoară din Arad, cu începere de la orele 18. Seria comunicărilor a fost deschisă de Secția culturală cu expunerile *Date noi arădane despre Răscoala lui Horea* (prof. Ed. I. Găvănescu) și *Figura lui Avram Iancu oglindită în sufletul populației moțești* (a prof. Traian Mager) continuând apoi cu expunerile referitoare la sistemele administrative cu aplicații la țara noastră (primpretor dr. Sever Mladin), la importanța industriei în statul român (ing. D. Șerbănescu), problema burgheziei românești (Brutus Păcuraru - secretarul Camerei de Comerț), Problema sanitară

a județului Arad (Dr. D. Cosma - prim - medic județean) și altele.9) Varietatea temelor abordate în cadrul comunicărilor a reușit să capteze interesul unui public larg.

Dar cel mai important punct al activității membrilor Despărțământului Arad îl constituie cercetările monografice de la Sâmbăteni și din ținutul Hălmagiului. Utilizând metoda monografică - sociologică a profesorului D. Gusti, încă din vara anului 1933, se inaugurează în comuna Sâmbăteni, situată la 16 km de Arad, o campanie de cercetare.

Secretarul general al Despărțământului, avocatul Octavian Lupaș, propune o serie de modalități practice de care monografiștii se vor servi în această campanie. Prin urmare, pentru anul 1933, ei se vor rezuma, datorită fondurilor reduse (dispuneau de doar 15.000 lei) și lipsei unui aparat de înregistrare a cântecelor, numai la o cercetare parțială, profesorul Nestor Blaga studiind cadrul cosmologic al Comunei Sâmbăteni, prof. Marcel Olinescu - problema gustului popular, iar Octavian Lupaș va reconstitui cadrul istoric.

A fost aleasă comuna Sâmbăteni ținându-se cont de faptul că aici s-a făcut în anul 1926 o anchetă sanitară a locuitorilor, Secțiunea medicală putând să cerceteze cadrul biologic al localității și fără să mai fie nevoie a se face analizele de sânge obișnuite, apoi de faptul că Sâmbăteniul reprezenta un tip mediu al comunelor din împrejurimile Aradului și nu în ultimul rând pentru că, situat la 16 km de Arad, reducea considerabil cheltuielile de deplasare.

Primul pas în cercetarea monografică era însușirea de către participanți a unor cunoștințe temeinice despre localitatea unde urma să se desfășoare campania și stabilirea modului de acționare până în cele mai mici amănunte. Tocmai de aceea ei se vor întâlni înainte de începerea lucrărilor, la Arad, unde

avocatul Octavian Lupaș schițează metodele de abordare a cercetării:*monografiștii* - spunea el - *putând ușor aluneca spre cercetări de strictă specialitate se impune ca rezultatele la care ajung să fie comunicate între ei în mod sincer și cât mai des posibil. Dar solidaritatea monografică are o latură. Nu numai metoda de lucru trebuie să fie colectivă, dar idealul nostru științific de a studia o unitate socială în toată complexitatea ei, impune și o publicare în comun a materialului. Pe de altă parte secțiunea noastră va avea drept de coproprietate intelectuală asupra rezultatelor obținute de fiecare monografist în parte. Prin urmare: materialul monografic nu va putea fi publicat fără învoirea secțiunii. Orice utilizare de material monografic străin, chiar și accidentală, se va face numai cu indicarea izvorului.*¹⁰⁾ El mai atrăgea atenția și asupra faptului că primul contact cu satul se caracterizează, de regulă, printr-o mare rezervă din partea locuitorilor și de aceea campania monografică va începe cu o șezătoare în care se vor da sătenilor explicațiile necesare cu privire la activitatea pe care urmau să o desfășoare echipele de cercetare. Tot el îi îndeamnă pe monografiști, referindu-se în special la medici, care, cunoscând realitățile sociale și problemele localnicilor, să nu ezite, atunci când le stă în putință, a-și oferi ajutorul.¹¹⁾

Campania din 1933 a fost, datorită fondurilor insuficiente și a unui personal redus, mai modestă. Cu toate acestea, bazele unei cercetări monografice în comuna Sâmbăteni, prima de acest fel din județul Arad, fuseseră puse. Cercetările vor continua și în vara anului 1934, când participarea a fost mai masivă, fiind prezenți un număr de 32 de monografiști. Dintre aceștia 3 erau medici, 1 avocat, 2 preoți, 3 profesori, 5 învățători, 1 notar, 3 subnotari și 14 elevi ai Școlii Normale din Arad.¹²⁾ Trebuie să remarcăm faptul că

ideea de a utiliza în echipele monografice elevi normaliști a pornit din cadrul Despărțământului Arad și că ea a găsit aprobare la Ministerul Educației Naționale. Atmosfera în care s-a lucrat a fost cu totul deosebită. Acest lucru reiese și din declarațiile elevilor participanți: *Cele trei săptămâni petrecute în mijlocul sătenilor din Sâmbăteni sunt și vor rămâne pentru noi întotdeauna cele mai fericite clipe și mai fructificatoare de exerciții spirituale... Noi, monografiștii din Sâmbăteni ne luăm obligațiunea față de Institutul Social Banat Crișana, că planurile de lucru precum și cunoștințele însușite cu această ocaziune să le punem și pe mai departe în serviciul cercetărilor monografice, convinși fiind că servim interesul scumpei noastre Români...*¹³⁾ Pe lângă cercetările făcute cu echipa de elevi normaliști, Secția medicală a Despărțământului a desfășurat și o mare anchetă sanitară la care au participat medicii dr. C. Radu, D. Cosma, Șt. Țiriac, C. Manta, Radu Ion, Mager A., Chindler I., E. Pacu.

Materialul cules era de o însemnată valoare științifică și se ridica la aproximativ 2000 de fișe. Pentru ca el să poată fi prelucrat mai ușor a fost depozitat într-o cameră a Palatului Cultural, unde în fiecare zi de luni, vineri și duminică se lucra la arhivarea sa, pentru ca apoi să fie folosit la redactarea monografiei.

Valoarea cercetărilor monografice din anii 1933 și 1934 a ajuns să fie apreciată de profesorul D. Gusti, care în calitatea sa de director al Fundației Culturale Regale "Principele Carol", trimite în vara anului 1935 o echipă studențească la Sâmbăteni. Organizarea campaniei revine Despărțământului Arad. Acesta, după cum rezulta din invitația pe care o adresează președintelui Consiliului Eparhial Arad, Mihai Păcăteanu, de a participa la deschiderea festivă a cercetărilor, își dă toată silința pentru reușita acțiunii:

Domnule președinte, cu onoare vă aducem la cunoștință că în ziua de 7 iulie 1935, orele 4 d.m., va avea loc în comuna Sâmbăteni ianugurarea activității echipei de lucru trimisă din partea Fundației Culturale Regale "Principele Carol".

Pentru a da acestui eveniment un cât mai frumos fast, cu onoare sunteți rugat să binevoiți a participa la inaugurarea lucrărilor echipei de lucru la data și locul sus amintite.

Plecarea din Arad are loc duminică, 7 iulie 1935, orele 2,30 cu tramvaiul electric.14)

Din darea de seamă despre activitatea Despărțământului Arad, pe anii 1935 și 1936, aflăm că echipa regală a stabilit o colaborare strânsă cu membrii despărțământului și că și-a bazat lucrările sale de ordin practic pe datele monografice culese de acesta. Alături de dr. Corneliu Radu și Octavian Lupaș care au fost numiți inspectori onorifici ai echipei, au luat parte la campanie și D. Cosma, Marcel Olinescu, Ion D. Popescu, dr. Șt. Țiriac, dr. Ulpui Popa Cherecheanu, Nestor Covaci, Nestor Blaga, dr. Caius Lepa, I. Toader, Gh. Palincaș, dr. Livia Boariu, toți membrii ai despărțământului.

Efortul depus de arădeni a fost apreciat de către profesorul D. Gusti, care, cu prilejul vizitei sale la Sâmbăteni, la 9 august 1935, a însemnat în cronica echipei următoarele rânduri: *Vizita mea la Sâmbăteni mi-a produs o deosebit de mare satisfacție prin activitatea desfășurată de Institutul Social Arad pe tărâmul monografic, cât și prin rodnică acțiune culturală a echipei regale. Urez ca expoziția lucrărilor de la toamnă să reușească a reda aceste două activități, pentru mândria Institutului Social și a Fundațiilor regale.15)*

Colaborarea dintre institutul arădean și echipele Fundațiilor Regale a continuat și în vara anului 1936. La acea dată o echipă își desfășura activitatea la Sâmbăteni avându-l în frunte pe dr. Corneliu Radu, una la Vârfuri condusă de

prof. Traian Mager, iar cea de-a treia la Cuveșdia coordonată de Marcel Olinescu. Întreaga muncă era îndrumată de dr. Sabin Manuilă, cel care reușise cu ocazia expoziției echipelor ce a avut loc la București în februarie 1936, să evidențieze într-un mod cu totul strălucit activitatea desfășurată la Sâmbăteni în anul precedent.¹⁶⁾

Contactul pe care l-au avut membrii Despărțământului Arad al Institutului Social Banat Crișana cu echipele studentești a fost deosebit de benefic. Unul din cele mai importante câștiguri l-a constituit faptul că ei au reușit să-și însușească o metodă de lucru de prim ordin, ceea ce l-a făcut pe președintele Corneliu Radu să lanseze, la 30 ianuarie 1938, cu ocazia primului congres al Federației Societăților Culturale din Arad, ideea întocmirii unei monografii românești a județului Arad la elaborarea căreia institutul social să-i revină rolul principal.¹⁷⁾

Chiar dacă sarcina redactării valorosului material adunat de echipe de la Sâmbăteni revenea Fundațiilor Regale, misiunea institutului arădean va continua prin organizarea unui ciclu de comunicări care să facă cunoscute publicului larg realizările cercetărilor.

În paralel, distinsul profesor Traian Mager activând tot în cadrul Despărțământului, întocmește un studiu monografic asupra ținutului Hălmagiului. Cele trei volume ale lucrării relevă marea grijă pe care autorul o poartă acestei zone și evidențiază aptitudinile sale de bun monografist. De altfel, preocupările lui în acest domeniu sunt mai vechi. În 1928, lansând ideea unei monografii a Munților Apuseni, el alcătuiește pentru cele aproape 40 de sate aflate în partea arădeană a acestor munți (zona pe care o denumește Ținutul Hălmagiului) o monografie economică, *Ținutul Hălmagiului. Aspecte economice*. După ce a bătut cu pasul întreaga regiune

și a studiat în amănunțime situația economică, propune o serie de măsuri urgente pentru îmbunătățirea traiului locuitorilor de aici, și anume: stoparea exploatării sălbatice a codrilor de către industria forestieră, intensificarea pomăritului prin industrializarea și comercializarea fructelor, exploatarea carierelor de piatră, îmbunătățirea pășunilor și fânețelor, completarea și renovarea căilor de comunicație.¹⁸⁾ Albumul cu fotografiile făcute în timpul cercetărilor sale a fost prezentat în cadrul Expoziției Fundațiilor Regale inaugurată la 16 noiembrie 1934 în prezența regelui Carol al II-lea.¹⁹⁾

Un alt important studiu monografic este cel întocmit de inimosul director al Spitalului de copii din Arad - dr. Corneliu Radu, președintele Despărțământului Arad al Institutului Social Banat Crișana. În lucrarea sa, *Spitalul de copii "Principele Mircea" din Arad*, face o amplă expunere a istoricului acestei instituții, începând cu anul 1910 când s-a înființat și până la 1935. El dă o minuțioasă descriere a spitalului, ilustrând circulația bolnavilor, diferitele tratamente, parcursul maladiilor, felul administrației medicale etc. El este și inițiatorul unui interesant sistem aplicat în tratamentul bolilor contagioase, internând separat în niște boxe cu ziduri de sticlă, pe bolnavii contagioși astfel încât aceștia să nu aibă contact cu ceilalți, dar în același timp să poată și conversa cu ei.

Activitatea Despărțământului este, în anii 1935 și 1936, după cum se vede, deosebit de prolifică. Alături de campaniile de cercetare și de studiile monografice publicate, continuă și seria conferințelor pe probleme de legislație și drept.

La nivelul vieții culturale arădene anul 1936 va aduce și o noutate remarcabilă. De multă vreme se punea, pe plan local, problema unirii tuturor societăților culturale românești

din județ în cadrul unei federații, în așa fel încât în locul fărâmițării energiilor, ele să acționeze unitar. Acest lucru a fost posibil în 1936, când societățile culturale Astra, Institutul Social Banat Crișana Despărțământul Arad, Concordia, Armonia și Lyra, pun bazele Federației Societăților Culturale din Arad. Ele vor prelua, începând cu acest an, sarcina editării revistei Hotarul, care începând cu anul 1933 când a apărut pentru prima dată s-a dovedit a fi o revistă de înaltă ținută.

Despărțământul Arad al Institutului Social Banat Crișana avea în cadrul acestei federații un rol deosebit de important. Chiar dacă el nu va reuși, așa cum și-a propus inițial, să scoată un buletin bianual, studiile și informările despre activitatea membrilor săi vor apărea constant în coloanele revistei Hotarul. Mai mult decât atât, în numărul din luna decembrie a anului 1937, cititorii sunt informați că: *Institutul Social Banat Crișana Despărțământul Arad, în dorința de a face cunoscut într-un cerc cât mai larg o serie de probleme ridicate pe planul actualității de forțele complexe ale evoluției, și în primul rând pe acelea în strânsă legătură cu viața socială din regiunea noastră, a obținut din partea Federațiunii Societăților Culturale din localitate încuviințarea să redacteze și editeze anual 2-3 numere ale "Hotarului" sub egida sa.* Începutul îl face chiar cu numărul respectiv, număr consacrat problemelor privind situația demografică a județului Arad. Merită a fi amintite interesantele studii ale dr. Corneliu Radu - *Problema denatalității și mortalității infantile (cauze și remedii. Aspecte din județul și municipiul Arad)*, dr. Vasile Cucu - *Cum se face asistența mamei și copilului în municipiul Arad*, precum și cel al inginerului Vladimir Esanu legat de *Mișcarea populației în județul Arad*.

După interesul stârnit de această revistă, Secția economică a Despărțământului abordează, în luna aprilie

1938, subiectele privitoare la situația economică (Hotarul, nr. 4, aprilie 1938). Studii ca *Industria orașului și județului Arad* (Ing. Tr. Trimbitioni), *Diferitele aspecte ale problemei electrificării județului Arad* (ing. George Șincai), *Penetrarea românilor în Comerț și Meserii* (Brutus Păcuraru), *Problema transportului public în orașul Arad* (ing. Mihai Tripa), *Ținutul Hălmagiului. Manifestări economice* (prof. Traian Mager) rețin atenția cititorilor asupra chestiunilor economice ale județului și încearcă să găsească o serie de soluții aplicabile imediat pentru îmbunătățirea stărilor de lucruri negative.

În septembrie 1938, tot Secția economică mai scoate un număr al revistei Hotarul consacrat de această dată agriculturii, care era cea mai însemnată ramură de activitate din județ. Acest număr, închinat profesorului Gh. Ionescu - Sisești, ministrul agriculturii și domeniilor, cuprinde și el o serie de articole deosebit de actuale: *Cultura grâului* (ing. Agr. I. Savu), *Situația pădurilor statului din județul Arad sub era maghiară și sub administrația statului român* (ing. Silvic I. Diaconescu), *Cauzele și remedierea crizei din podgoria Aradului* (ing. Agr. V. Juncu), *Cultura tutunului* (ing. Agr. Insp. N. Agnastopol), *Situația pomicolă a județului Arad* (ing. Agr. I. Crișan), *Bovinele din județul Arad și mijloacele de îmbunătățire a lor* (ing. Agr. I. Savu), *Repartizarea proprietății agricole în Ținutul Hălmagiului* (prof. Tr. Mager) etc.

Din păcate, la sfârșitul anului 1938 și apoi în 1939, revista Hotarul intră într-o criză financiară. La aceasta se adaugă și neînțelegerile iscate în rândul Federației Societăților Culturale din Arad. În acest context nefavorabil, activitatea Despărțământului Arad al Institutului Social Banat Crișana se va reduce considerabil, rezumându-se doar la diferite cicluri de conferințe care odată cu izbucnirea războiului se vor ține numai ocazional.

Concluzionând, putem spune că, la începutul anilor '30, de ideea constituirii unui Institut Social la Arad au fost cuprinși toți intelectualii de marcă ai județului. Pe durata ființării sale se pot identifica două perioade importante, și anume: A) anii 1933 și 1934, când membrii Despărțământului gravitează în jurul revistei Institutului Social Banat Crișana dar și când inițiază primele cercetări monografice la Sâmbăteni și B) a doua perioadă care cuprinde anii 1935 - 1938, ani de activitate intensă atât pe tărâmul campaniilor monografice alături de echipele Fundațiilor Culturale Regale "Principele Carol" cât și din punct de vedere științific ilustrat prin studiile publicate în numerele revistei Hotarul, studii deosebit de actuale și în prezent.

Note

- 1) Xxx, Înființarea Institutului Social Banat Crișana, în *Revista Institutului Social Banat Crișana* (în continuare *R.I.S.B.C.*) nr. 1, Timișoara, 1933, p. 31;
- 2) Emanoil Bucuta, Institutul Social Român, în *Arhiva Pentru știință și reformă socială*, anul XIV, 1936, ed. Institutului Social Român, p. 579, 585;
- 3) Ibidem, p. 586 - 588;
- 4) Scrisoarea adresată, la 6 mai 1929, de către directorul Palatului Cultural din Arad, dr. Nichi Lazăr, profesorului D. Gusti, se găsește în fondul *Istoria orașului Arad* la Complexul Muzeal Arad;
- 5) Arhiva Episcopiei Ortodoxe Arad, dosar IV - 42 - 933, fila 1;
- 6) Xxx, Raportul Secretariatului General despre activitatea Institutului Social Banat Crișana de la 30 ianuarie 1933 - 31 martie 1934, în *R.I.S.B.C.*, nr. 6-9, Timișoara, 1943, p. 87;
- 7) *Arhiva Episcopiei Ortodoxe Arad*, dosar IV - 42 - 933, fila

- 3;
- 8) Xxx, Statutele Institutului Social Banat Crișana, în *R.I.S.B.C.*, nr. 1, Timișoara, 1933, p. 35;
- 9) Institutul Social Banat Crișana Despărțământul Arad, Dare de seamă despre activitatea desfășurată de la data de 20 martie 1934 până la 24 martie 1935, *R.I.S.B.C.*, nr. 13, Timișoara, 1935, p. 166 - 167;
- 10) Octavian Lupaș, Expunere în decursul verii din anul 1933, în *R.I.S.B.C.*, nr. 2-5, Timișoara, 1933, p. 86;
- 11) Ibidem;
- 12) Institutul Social Banat Crișana Despărțământul Arad, Dare de seamă despre activitatea desfășurată de la data de 20 martie 1934 până la 24 martie 1935, în *R.I.S.B.C.*, nr. 13, Timișoara, 1935, p. 167;
- 13) Ibidem;
- 14) *Arhiva Episcopiei Ortodoxe Arad*, dosar IV - 67 - 935, fila 1;
- 15) Institutul Social Banat Crișana, Dare de seamă despre activitatea Despărțământului Arad, pe anii 1935 și 1936, în *Hotarul (Literar - Cultural - Artistic)*, anul IV, ianuarie - decembrie, 1937, editura Federației Societăților Culturale din Arad, p. 27;
- 16) Ibidem;
- 17) Dr. Corneliu Radu, Monografia românească a județului Arad, în *Hotarul*, anul V, nr. 1-2, 1938, p. 21 - 26;
- 18) Traian Mager, *Ținutul Hălmagiului (Aspecte economice. Partea I)*, Arad, 1928, Tiparul Tipografiei Diecezane;
- 19) Institutul Social Banat Crișana Despărțământul Timișoara, Dare de seamă despre activitatea desfășurată de la data de 20 martie 1934 până la 24 martie 1935, în *R.I.S.B.C.*, nr. 13, Timișoara, 1935, p. 162;